

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИҲ

Илимий-методикалық журнал

№ 5 2024

гуманитарные науки
естественные науки
технические науки

МУҒАЛЛИМ ҲАМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

5-сан

*Ўзбекистон Республикасы Министрлер Кабинети жанындагы
Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының
25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды*

*Қарақалпақстан Баспа сөз хәм хабар агентлиги тәрепинен
2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды.
№01-044-санлы ғуўалық берилген.*

Нөкис

Janaberegnova A.J. Mustaqil ishlarni tashkil etishning tashkiliy mexanizmlariga oid tadqiqotlar nazariyasi	177
Xudayqulova F.B. Pedagogik faoliyatda kasbiy madaniyatning xususiyatlari	189
Фозилов Б.З. Кар ва заиф эшитувчи 5-7-синф ўқувчиларининг фуқаролик компетенциясини шакллантиришда лойиҳа методидан фойдаланиш йўллари	195
Orinbetov N.T. Akademik litsey o'quvchilarining fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning didaktik ta'minoti	199
Nizamova M. N. Axborotlashgan zamonaviy jamiyatda bo'lajak menejerlar kasbiy mobilligini rivojlantiruvchi ta'limni tashkil etish	204
Kadirova G.X. Ta'lim jarayonida varativ o'quv topshiriqlardan foydalanish imkoniyatlari	209
To'raqulova M.Q., Fatullayeva S.I. Xorijiy tajribalar asosida oliy muhandislik maktabi faoliyatini tashkil etish orqali yaratuvchi magistrnlarni tayyorlash metodikasi	214
Yuldashev S.N. Loyihaga asoslangan ta'lim jarayonni tashkil etish metodikasi	224
Куньянин Л. Создание методического инструментария для развития экологической компетентности у будущих переводчиков и использование современных инноваций при его реализации	228

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲАМ РУЎХИЙЛИҚ ТИЙКАРЛАРИ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

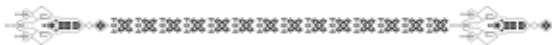
Ibragimova D.I. Isajon Sultonning tarixiy hikoyalari tematikasi	233
--	-----

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Тажетдинова Г.А. Жоқары билимлендириўде жасалма интеллекттен пайдаланыў зэрүрлиги ҳәм машқалалардың шешимлери	239
Teubaeva G.S. Oliy ta'lim tizimiga sun'iy intellektni joriy etish	248
Tohirov F.J. Talabalarning mobil ilovalarni ishlab chiqishga oid kompetentligini rivojlantirishda simulyatsiya va virtual muhitlardan foydalanish imkoniyatlari	254
Бўронова Г.Ё. Виртуал робототехника тўғарақларини ташкил этишда замонавий ўқув платформаларидан фойдаланишнинг амалий имкониятлари	259
Djumayev J.M. Robototexnika darslarida talabalarni ijodiy ko'nikmalarni rivojlantirish masallari	267
Axmedov A.B. Professional ta'limda raqamli transformatsiyaning ahamiyati	275

БАСЛАЎЧИ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТАРБИЯ

Oteniyazova P.E. Qaraqalpaq xalq awızeki kórkem dóretpelerinen biri bolǵan jumbaqlar tiykarında balalardıń til ósiriwın rawajlandırıw	282
Ochilov F.I. O'quvchilar tabiiy-ilmiy tafakkurini rivojlantirishning individual ta'lim amaliyoti	286
Jabborova O.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining 5 ijtimoiy-emotsional ko'nikmalari mazmuni	291
Tashpulatova D.M. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining tarbiya asoslarini o'zlashtirishini tashhislash metodikasi	299
Sayliyeva M. M. Tabiiy fanlar turkumini o'qitish jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining kristizim ko'nikmasini shakllantirish	304
Artikova N. Sh. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish	314
Egamova G.A., Zikirova D. Sh. Boshlang'ich ta'limda darslarni steam, stem технологиялари asosida tashkillashtirishga innovatsion yondashuvlar	320
Kenjayeva F.Sh. Bo'lajak tarbiyachilarning pedagogik va psixologik qobiliyatlarini shakllantirish ta'lim muammosi sifatida	325
Sulaymanova M.P. Boshlang'ich sinflarda "Tarbiya" fanining o'qitishda innovatsion metodlardan foydalanish metodikasi (xususiy maktablar misolida)	332
Narimbetova Z.A., Asqarova N.J. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni matematik savodxonligini oshirishda matematik diktantlardan foydalanish	337
Мамбеталиев Қ. А. Бошланғич синфда ўқувчининг ёзма нутқини ривожлантириш	341

ZAMONAVIY PEDAGOGIK YONDASHUVLAR ASOSIDA O'QUVCHILARINING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH

Artikova N. Sh.

*Boshlang'ich ta'lim nazariyasi va
amaliyoti kafedrası o'qituvchisi*

Tayanch so'zlar: kompetentlik, kommunikativ, kommunikativ kompetentlik, kommunikativ bilim, kommunikativ qobiliyat, kommunikativ ko'nikma, muloqot malakalari, ijtimoiy idrok, shaxslararo munosabatlar, kasbiy kompetentlik sifatlar.

Ключевые слова: компетентность, коммуникативность, коммуникативная компетентность, коммуникативные знания, коммуникативные способности, коммуникативные навыки, коммуникативные навыки, социальное восприятие, межличностные отношения, профессиональная компетентность качества.

Key words: competence, communicative, communicative competence, communicative knowledge, communicative ability, communicative skills, communication skills, social perception, interpersonal relations, professional competence qualities.

Резюме: Zamonaviy ta'lim tizimida o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Bu maqolada zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida ushbu kompetensiyalarni rivojlantirish metodikasi tahlil qilinadi.

Резюме: В современной системе образования важно формирование коммуникативных компетенций учащихся. В данной статье будет проанализирована методика развития этих компетенций на основе современных педагогических подходов.

Summary: In the modern education system, developing students' communicative competencies is of great importance. This article analyzes the methodology for developing these competencies based on modern pedagogical approaches

Zamonaviy ta'lim makonida muloqot jarayoniga, ayniqsa, uning kommunikativ tomoniga taalluqli ijtimoiy-psixologik muammolar alohida ahamiyatga ega Rivojlanayotgan shaxsga ijtimoiy qabul qilish, tan olish, hurmat qilish ehtiyojlarini ro'yobga chiqarishga imkon beradigan jarayonining muvaffaqiyatini belgilaydigan eng muhim sifat xususiyati kommunikativ qobiliyatdir. Kommunikativ kompetentsiyaning o'ziga xos xususiyati ijtimoiy muhitning o'zgaruvchan sharoitida muvaffaqiyatli individual faoliyatni shakllantirish qobiliyatidir. Shuning uchun uni o'rganish zamonaviy ta'limning

asosiy yo'nalishlaridan biridir, chunki jamiyat odamlardan yuqori darajadagi kommunikativ madaniyatni talab qiladi.

Umumiy ta'lim bosqichida shaxsning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning ahamiyati, shuningdek, o'quvchilarning o'zini o'zi anglash va qadriyatlar tizimini shakllantirishning murakkab jarayonlari bo'lgan yangi yosh davriga - o'smirlik davriga o'tishi bilan belgilanadi, amalga oshiriladi va jamiyat bilan munosabatlarning yangi turini belgilab berdi. Biroq, bir qator psixologik-pedagogik tadqiqotlar shuni ta'kidlaydiki, asosiy o'rta maktabning o'quv jarayonida o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyaga erishishini ta'minlaydigan ish uslublari va shakllari tizimi mavjud emas.

O'smirlarda kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish maqsadlariga erishish uchun o'quv suhbatlari, dars mazmuni ustida ishlash usuli sifatida ham, o'qishni tashkil etish shakli sifatida ham tushuniladigan ajralmas manbaga aylanadi. Kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi muloqot doirasida amalga oshiriladi. Ta'lim jarayonida va darslarda suhbatni tashkil etish zamonaviy maktablar uchun juda dolzarb vazifadir, chunki yangi texnologiyalar va yondashuvlar o'qituvchilar va talabalarni suhbat o'tkazish, og'zaki muloqotni rivojlantirish va muloqot qilish qobiliyatiga qaratadi.

Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish kontseptsiyasi shaxsiy hayotiy munosabatlarni shakllantirish uchun yangi ijtimoiy talablarni belgilaydi. Ta'lim natijalarini baholashni o'quvchilarning "kompetensiyasi" va "kompetentligi" tushunchalariga qayta yo'naltirish mavjud. "Kompetensiya" tushunchasi o'quvchining egallagan bilimlari, uning intellektual va hayotiy tajribasi, kognitiv faoliyati va o'quv amaliyoti natijasida shakllangan qadriyatlari va moyilliklari asosida mustaqil ravishda amalga oshiriladigan qobiliyatdir. Kompetensiya insonning shaxsiy fazilatlarining butun majmuasini, shu jumladan nafaqat kognitiv va operatsion-texnologik tarkibiy qismlarni, balki motivatsion, axloqiy, ijtimoiy va xulq-atvorni ham o'z ichiga oladi. Kompetensiya - bu o'quv yoki boshqa bilish faoliyati jarayonida shakllanadigan bilim, ko'nikma va malakalar yig'indisidir.

"Kommunikativ kompetensiya" tushunchasi ichki resurslar (bilim va ko'nikmalar) mavjud bo'lganda boshqa odamlar bilan samarali aloqalarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyati sifatida talqin qilingan. Jukovning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetensiya - bu shaxsning psixologik xususiyati bo'lib, u odamlar bilan muloqotda yoki odamlar bilan zarur aloqalarni o'rnatish va qo'llab-quvvatlash qobiliyatida namoyon bo'ladi. Shu tarzda tushuniladigan kommunikativ kompetensiya tarkibi insonda kommunikativ jarayonlarning

muvaffaqiyatli o'tishini ta'minlaydigan bilim, ko'nikma va ko'nikmalar to'plamini o'z ichiga oladi

Shunday qilib, kommunikativ kompetentsiya - bu vaziyatga moslashishni va og'zaki va og'zaki bo'lmagan aloqa vositalaridan foydalanish erkinligini, boshqa shaxsning ruhiy holatini va shaxsiy tarkibini yetarli darajada aks ettirish, uning harakatlarini to'g'ri baholash va ular asosida bashorat qilish qobiliyatini ta'minlaydigan ajralmas shaxsiy sifatdir. idrok etilgan shaxsning xulq-atvorining xususiyatlari. Shaxsning kommunikativ qobiliyati asosan odamlar o'rtasidagi muloqot tajribasi asosida shakllanadi va bevosita o'zaro ta'sir sharoitida shakllanadi. Ontogenezda kommunikativ kompetentsiyaning rivojlanishi aqliy va umumiy faoliyatning tabiati va yo'nalishi rivojlanishi bilan sodir bo'ladi. Shaxsning kommunikativ faoliyatining tabiati uning kommunikativ qobiliyatiga, u tan oladigan kommunikativ qadriyatlarga, uning motivatsiyasi va muloqot ehtiyojlarining o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq.

Kommunikativ kompetentsiya uchta komponentdan iborat kompleks ta'limdir: hissiy-motivatsion, kognitiv va xulq-atvor komponentlari. Hissiy va motivatsion komponent ijobiy aloqalarga bo'lgan ehtiyoj, kompetentsiyani rivojlantirish motivlari, o'zaro hamkorlikning "muvaqqiyatli" sherigi bo'lishning semantik munosabatlari, shuningdek, aloqa qadriyatlari va maqsadlari bilan shakllanadi. Kognitiv komponentga odamlar o'rtasidagi munosabatlar, sohadagi bilimlar va o'quv jarayonida olingan maxsus psixologik bilimlar, shuningdek, o'zaro hamkorlik, ijtimoiy-pertseptiv qobiliyatlar, kommunikativ salohiyatni shakllantiradigan shaxsiy xususiyatlar kiradi.

Kommunikativ kompetentsiyani iivojlantiishdagi zamonaviy pedagogik yondashuvlar:

1. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv: Bu yondashuv o'quvchining shaxsiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga oladi. Uning asosiy maqsadi - o'quvchining shaxsiy rivojlanishini ta'minlash.

2. Kompetensiyaviy yondashuv: Bu yondashuv o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan. Unda nazariy bilimlardan ko'ra amaliy ko'nikmalarga ko'proq e'tibor qaratiladi².

3. Akmeologik yondashuv: Bu yondashuv o'quvchilarning eng yuqori rivojlanish darajasiga erishishini ta'minlashga qaratilgan. Unda o'quvchilarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga e'tibor qaratiladi.

O'quvchilarda kommunikativ kompetensiyalarni shakllantirish usullari:

1. Interaktiv usullar: Interaktiv darslar, guruhli ishlar va muhokamalar o'quvchilarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi¹.

2. Rolli o'yinlar: Rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda o'zini tutishni va muloqot qilishni o'rganadilar.

3. Media texnologiyalar: Zamonaviy media texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Usullarni takomillashtirish yo'llari:

1. O'qituvchilarni tayyorlash: O'qituvchilarni zamonaviy pedagogik yondashuvlar va usullar bo'yicha tayyorlash muhim ahamiyatga ega.

2. Ta'lim resurslarini yangilash: Zamonaviy ta'lim resurslarini yaratish va ulardan foydalanishni ta'minlash zarur.

3. O'quvchilarning faol ishtiroki: O'quvchilarni ta'lim jarayoniga faol jalb qilish va ularning fikrlarini inobatga olish muhimdir.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida maktab o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirish uchun interaktiv metodikalar. Bu metodikalar o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali hisoblanadi.

Interaktiv metodikalar

1. Interaktiv Darslar:

Interaktiv darslar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Bu darslarda o'quvchilar guruhlarda ishlaydilar, muhokamalar o'tkazadilar va turli vazifalarni bajaradilar. Bu usul o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

2. Rolli o'yinlar:

Rolli o'yinlar orqali o'quvchilar turli vaziyatlarda o'zini tutishni va muloqot qilishni o'rganadilar. Bu metodika o'quvchilarning ijtimoiy va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda samaralidir².

3. Debatlar:

Debatlar o'quvchilarning fikrlash va muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu usul orqali o'quvchilar o'z fikrlarini asoslashni va boshqalarning fikrlarini tushunishni o'rganadilar³.

4. Keys-stadi:

Keys-stadi metodi o'quvchilarni real hayotdagi muammolarni tahlil qilishga va ularni hal qilishga o'rgatadi. Bu usul o'quvchilarning muloqot va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhimdir¹.

5. Media texnologiyalar:

Zamonaviy media texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan,

videokonferensiyalar, onlayn muhokamalar va boshqa interaktiv vositalar orqali o'quvchilarning muloqot ko'nikmalari rivojlanadi.

O'smirlarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirish samaradorligini monitoring qilishda biz kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishning quyidagi darajalarini aniqladik: yuqori, o'rta va past.

Yuqori darajadagi ko'rsatkichlar quyidagilardir: o'qituvchilar va tengdoshlar bilan muloqot qilishning barqaror motivlarini shakllantirish, sheriklarning harakatlariga e'tibor berish, aloqalar chastotasi, hissiy-shaxsiy, vaziyat-ishbilarmonlik va munosabatlar shaklida ifodalangan o'zaro ta'sirning tashabbuskorligi, faolligi va maqsadliligi. ekstrasituatsion aloqa, dialog va monologda nutq qurilishining xilma-xilligi va izchilligi, muloqot normalarini egallash, ijodiy yondashuv.

O'rtacha darajadagi ko'rsatkichlar: muloqotning shaxsiy, ish-bilarmonlik va kognitiv motivlarining situatsion ko'rinishlari, ma'lum muloqot normalarini o'zlashtirish, sheriklarning harakatlariga vaziyatli e'tibor, nutq o'zaro ta'siriga kirishda shaxsiy tashabbusni rag'batlantirishning beqarorligi, nutq konstruksiyalari va shakllarining bir xilligi. gaplar, ijodiy yondashuv elementlarining shakllanmaganligi.

Past darajadagi ko'rsatkichlarga quyidagilar kiradi: kattalar va tengdoshlar bilan muloqot qilishning shakllanmagan motivlari, aloqa me'yorlarining yo'qligi, sheriklarning harakatlariga e'tibor bermaslik, aloqa o'rnatishdagi qiyinchiliklar, aloqa holatini tahlil qilmasdan kommunikativ nutq harakatlari, past nutq xususiyatlari, nutqning bir xilligi. iboralar qurilishi, ijodiy yondashuvning yo'qligi.

Kommunikativ kompetentsiya darajasini aniqlash uchun kuzatuv usulidan, shuningdek, juftlikda ishlashda o'smirlarning muloqotini qurish tahlilidan foydalaniladi

- Matnni o'qing, uni boshqa talabaga aytib bering va savollar bering.
- Har bir matnni mustaqil o'qing va u bo'yicha bir-biringizga savollar bering.
- Endi tasavvur qiling, men mashhur olimman, sizni qiziqtirgan savollarni bering.
- Endi men sizga hikoyaning nomini aytib beraman, uni davom ettirish uchun siz navbatma-navbat turishingiz kerak.
- Dunyoda juda ko'p sirlar va sirli xodisalar mavjud. Endi men olimlar orasida haligacha bahs-munozaralarga sabab bo'layotgan bir muammoni nomlayman. Bu haqda nima deb o'ylaysiz, bir-biringizga sabablaringizni ayting, bahslashing.

Shuningdek, o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishning mavjud metodologiyasini tahlil qilish uchun o'qituvchilarga quyidagi savollar berildi:

Siz sinfda o'quvchilarning kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishni maqsad qilganmisiz?

Kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish uchun qanday ish usullari va shakllaridan foydalanasiz? Qancha vaqtda? Sizningcha, ular samaralimi?

Xulosa qilib aytganimizda hozirgi vaqtda psixologik-pedagogik adabiyotlarda ta'lim-tarbiyaviy muloqot muammosiga katta e'tibor qaratilmoqda, uning ta'lim jarayonida shaxsning umumiy madaniyatini va uning alohida tarkibiy qismlarini rivojlantirish vositasi sifatida foydalanish jihatlari ochib berilgan; Ta'lim muloqoti - ta'lim jarayonining teng huquqli ishtirokchilari o'rtasidagi muloqot va ijodiy o'zaro ta'sirning universal vositasi. Ta'lim muloqotining asosini dialogik o'zaro ta'sir tashkil etadi, biz uni maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyat deb hisoblaymiz, bu jarayonda o'quvchilar o'zlashtirgan bilimlariga shaxsiy ma'no beradigan sub'ektivlik tajribasini oladilar. Maktab ta'limida o'quv muloqotini tashkil etishning har xil turlari va usullari foydalaniladi.

Interaktiv metodikalar zamonaviy ta'limda o'quvchilarning kommunikativ kompetensiyalarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bu metodikalar o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ularning muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR:

1. Djumanov, Sh., & Xolikulova, S. (2022). Talabalarda kommunikativ qobiliyatlarni shakllantirish imkoniyatlari. *Sovremennye innovatsionnye issledovaniya aktualnye problemy i razvitie tendensii: resheniya i perspektivy*, 1(1), 513-515.

2. Otamuratov, R.U. (2022). O'smirlardagi kasbiy o'zligini anglashidagi xavotirlanishning psixologik xususiyatlari. *Fanlararo tadqiqotlar uchun Markaziy Osiyo tadqiqot jurnali (CARJIS)*, (Maxsussoni 1), 49-54

3. Abduvakilovna, Karakulova Umida, and Ravshanova Xurshida Xusanovna. "O'smirlarda deviant xulq-atvor shakllanishiga oilaviy nizolarning ta'siri." *Journal of new century innovations* 19.2 (2022): 91-94.